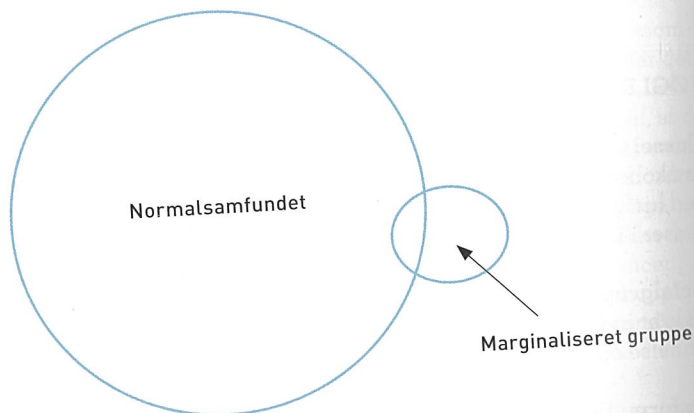

9. Marginalisering

Sociologer er interesserede i, hvordan samfundet hænger sammen, det vil sige, hvordan vi integrerer os med hinanden, og hvorfor nogle ikke integreres så godt som andre. De, der ikke integreres, kaldes de **marginaliserede**. En margin (eller margen) er den tomme kant rundt om en tekst på for eksempel en bogside. De marginaliserede er de personer, der ikke deltager i 'normalsamfundet' eller kun deltager delvist, som altså lever på kanten af samfundet.

Figur 9.1
Marginalisering

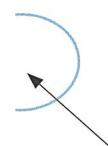
Marginalisering er de "processer hvorigennem individer og grupper bliver fastholdt i eller skubbes ud i en marginal position eller bliver gjort marginale i forhold til samfundets statushierarki (social marginalisering) og fordeling af ressourcer og livschancer (økonomisk marginalisering)".

Sociologisk Leksikon, Hans Reitzel 2011, s. 389

I senmoderniteten skal individet selv kunne finde identitet, mening og venner. Her er individet ikke bare en del af noget, her skal det selv skabe sin tilværelse. Hvis individet kommer for langt væk fra middelklassens normer, risikerer det at blive marginaliseret.

ng

mfundet hænger
rer os med hinanden,
som andre. De, der
ede. En margin (eller
1 tekst på for eksem-
e personer, der ikke
eltager delvist, som

Marginaliseret gruppe

igennem individer og
s ud i en marginal positi-
d til samfundets status-
rdeling af ressourcer og
ng)".

ologisk Leksikon, Hans Reitzel 2011, s. 389

v kunne finde identitet,
kke bare en del af noget,
. Hvis individet kommer
rmer, risikerer det at blive

Rådet for socialt udsatte

Rådet for Socialt Udsatte blev oprettet af Socialministeriet i 2002. Socialministeren udpeger de 12 medlemmer af rådet, og ministeriet finansierer arbejdet. Rådets formand har siden 2010 været tidligere energiminister Jann Sjur- sen.

Rådet skal være talerør for landets hjemløse, narkomaner, prostituerede, sindslidende, alkoholikere og andre socialt udsatte i Danmark. Rådet skal følge disse grupper og den indsats, der gøres for dem. Rådet deltager i den politiske debat om forholdene for de socialt udsatte og udsender hvert år en rapport, hvor man blandt andet ser på særligt udvalgte områder i arbejdet med de socialt udsatte.

Social marginalisering

SFI undersøgte i 2015 ved hjælp af officielle registre den sociale marginalisering i Danmark. De socialt marginalise- rede blev defineret som de personer, der var ramt af psykisk sygdom, stof- og alkoholmisbrug, hjemløshed og fængsels- ophold. Undersøgelsen viste, at omkring 80.000 mænd og ca. 40.000 kvinder, svarende til 3,7 % af alle voksne mænd og 1,8 % af alle voksne kvinder, de sidste fem år tilhørte denne gruppe. Det betyder, at ud af den voksne befolkning er 2,7 % socialt marginaliserede.

Der er mange faktorer, der bestemmer, hvor mange og hvilke personer, der rammes af social marginalisering. Der er dels nogle samfundsmæssige faktorer som for eksempel arbejdsløshed, der kan bidrage til marginalisering. En anden faktor er, hvordan vi har indrettet samfundet, og hvilke muligheder den offentlige sektor har for at gribe ind og eventuelt støtte personer i en vanskelig situation. Netværket og fami- lien spiller naturligvis også en vigtig rolle. Undersøgelsen viste ikke overraskende, at familien var vigtig, men også unge fra velfungerende familier kunne blive marginaliserede. Endelig er der en række personlige forhold som helbred, kri- minalitet og misbrug, der spiller ind. Se figur 9.2.

SFI
Det Nationale
Forskningscenter for
Velfærd

Figur 9.2
Aspekter af social marginalisering

Niveau	Aspekter	Eksempler på sårbarhedsfaktorer
Strukturer og samfundsforhold	Arbejdsmarked Indkomstforhold Boligforhold Etnisk segregation	Arbejdsløshed Fattigdom/lav indkomst Boligmangel Høj husleje Diskrimination
Indsatser og systemer	Overførselsydelser Serviceydelser (omfang og kvalitet) Organisering og koordination Forebyggelse	Lave ydelser, sanktioner Mangel på tilstrækkelige og målrettede tilbud Fragmenterede indsatser Mangel på koordination mellem aktører Mangel på tidlig indsats
Netværk og familie	Familieforhold Civilstand/parforhold Omgangskreds	Ingen/få familierelationer Vanskelige familierelationer Enlige, skilsmisse, tab af partner Fravær af nære relationer/venskabsrelationer Uhensigtsmæssige relationer
Personlige forhold	Fysisk helbred Psyisk helbred Misbrug Kriminalitet Sociale forhold Beskæftigelse Uddannelse Boligforhold Etnisk baggrund Alder	Kronisk/fysisk sygdom Handicap Plejebehov Psyisk sygdom Omsorgssvigt i barndommen og ungdommen Alkohol, hash og stofmisbrug Kriminel/voldelig adfærd Fængselsophold/domme Mangel på sociale færdigheder Ingen beskæftigelse Ikke fuldført grundskolen Ingen erhvervskompetencegivende uddannelse Boligløs/hjemløs Udsættelse af boligen Flygtning/indvanderer/efterkommer Ung/gammel

Et bedre kendskab til disse faktorer betyder også, at man fra samfundets side har bedre muligheder for at både modvirke og afhjælpe marginalisering.

edsfaktorer
t
ter
ige og målrettede tilbud
tser
on mellem aktører
ats
oner
.ationer
ab af partner
ioner/venskabsrelationer
relationer
om
dommen og ungdommen
ofmisbrug
dfærd
omme
færdigheder
se
lskolen
mpetencegivende uddannelse
igen
rer/efterkommer

Kilde: "Familiebaggrund og social marginalisering i Danmark", SFI-rapport 15/41, 2015

styder også, at man fra r for at både modvirke

Marginalisering i forhold til arbejdsmarkedet

Marginalisering handler ofte – men ikke altid – om tilknytningen til arbejdsmarkedet. Når man deltager på arbejdsmarkedet, kan man som regel forsørge sig selv og sin familie. Det er også her, man får et socialt tilhørsforhold, en social status og dermed bliver integreret i samfundet.

I kraft af den stadige forandring, der finder sted i den økonomiske sektor, bliver der hele tiden skubbet grupper ud af arbejdsmarkedet: Rationalisering, outsourcing, fusioner og virksomhedslukninger fører til afskedigelse af medarbejdere, der kan risikere at blive marginaliserede. Til gengæld skabes der også hele tiden nye arbejdspladser, som giver nye jobs til de ledige. En del forlader desuden arbejdsmarkedet på grund af nedslidning og udbændthed, og mange ældre går på pension.

Nu skifter vi igen job på livet løs

Af Michael Olsen

Næsten 800.000 jobskift er registreret det seneste år. Korte ansættelser er i høj kurs på tidens jobmarked.

Efter en sej økonomisk krisetid og en masse privatøkonomisk forsigtighed har danskerne nu for alvor igen fået mod på at skifte job. På bare ét år, fra første halvår 2015 til første halvår 2016, er der registreret næsten 800.000 jobskift i Danmark. Det svarer til, at mere end hver fjerde lønmodtager har skiftet job i løbet af det seneste år, men der kan dog være lønmodtagere, især håndværkere, der har skiftet job flere gange på et år. Ikke desto mindre er der tale om en stigning på 22 procent siden 2009, hvor krisen begyndte at løje af.

Tallene fremgår af en ny opgørelse fra PFA Pension, baseret på tal fra både Danmarks Statistik og Styrelsen for Arbejdsmarked og Rekruttering. [...]

Selv om lysten til at skifte job har været nede at vende, er danskerne et af verdens mest jobskiftende folkefærd. En tilstand, der bliver kædet tæt sammen med den danske **flexicuritymodel**. Den sørger for at spænde et økonomisk sikkerhedsnet ud under de lønmodtagere, der i perioder ryger helt ud af arbejdsmarkedet. De har krav på dagpenge og kan samtidig få hjælp til at finde et nyt arbejde. [...]

>>>

flexicurity
betegnelse for den danske arbejdsmarkedsmodel

Men den danske flexicuritymodel giver ikke hele forklaringen på det enorme antal jobskifter. Forklaringen er også, at medarbejdere med korte ansættelser er blevet en mere efterspurgt arbejdskraft. [...]

Demonstration med et skilt med socialismens stamfader Karl Marx (1818-1883) ved en demonstration i Rom i 2011 imod den økonomiske krises konsekvenser.

Neoproletariatet og André Gorz

Den franske sociolog André Gorz (1923-2007) mente, at stadig flere vil blive til overs på arbejdsmarkedet på grund af den stadige rationalisering og effektivisering af produktionen. Disse tiloversblevne grupper kalder han for **neoproletariatet**. Proletariatet var Karl Marx' betegnelse for arbejderklassen i industriperioden, der ikke ejede andet end deres arbejdskraft, som de måtte sælge til kapitalisterne.

Den gamle arbejderklasse fik via politisk og faglig kamp med tiden tilkæmpet sig så mange lønstigninger og rettigheder, at navnet proletar ikke passede så godt på dem længere. De kom efterhånden til at tilhøre den store middelklasse af lønmodtagere med sikrede rettigheder og en rimelig indtjening.

I Gorz' analyse af det senmoderne postindustrielle samfund er der opstået et nyt (neo = nyt) proletariat, som er helt eller delvist udelukket fra arbejdsmarkedet, og som i større eller mindre omfang må leve af overførselsindkomster.

Det er ikke enkelt at få et overblik over omfanget af marginalisering på det danske arbejdsmarked, men det drejer sig om mange personer. I 2015 var lidt over 362.000 personer berørt af arbejdsløshed i en kortere eller længere del af året.

hele forklarings-
gen er også, at
et en mere efter-

Proletariatet og André

Den sociolog André
(2007) mente, at
de vil blive til overs
markedet på grund
lige rationalisering
risering af produk-
se tiloversblevne
alder han for **neo-**
proletariatet. Proletariatet var
en betegnelse for arbej-
dere i industriperioden,
jede andet end deres
aft, som de måtte sæl-
ge til kapitalisterne.
Den gamle arbejderklasse fik
svag og faglig kamp med
at kæmpe sig så mange
rettigheder, at
proletar ikke passede så
længere. De kom
den til at tilhøre den
ødelklasse af lønmod-
tagere med sikrede rettigheder
og lav indtjening.
En analyse af det senmo-
dernes opstået et nyt (neo =
ny) udelukket fra arbejds-
markedets omfang må leve af
den nye omfanget af margi-
nalisering, men det drejer sig
om 362.000 personer
hver længere del af året.

Samtidig var mange tusinde mænd og kvinder på forskellige andre offentlige ydelser og forskellige former for opkvalificering. Endelig var der en stor gruppe på over 200.000, som var gået på førtidspension. Hvis alle disse personer på kanten af – eller udenfor – arbejdsmarkedet omregnes til fuldtidsmodtagere af offentlige ydelser som i tabel 9. 1, når man op på et tal over 700.000.

	Netto- ledige	Vejledning og opkvali- ficering	Støttet beskæf- tigelse	Førtids- pension	Efterløn	Øvrige ydelser	I alt
I alt	101.753	37.455	90.942	215.590	85.767	186.292	717.799
Mænd	50.243	19.499	39.893	98.930	35.144	83.516	327.225
Kvinder	51.510	17.956	51.049	116.660	50.623	102.777	390.575
16-24 år	7684	9031	4090	4025	-	21.106	45.936
25-29 år	15.459	6129	6224	5524	-	19.685	53.021
30-39 år	26.586	9241	15.722	18.195	-	41.626	111.370
40-49 år	23.295	7322	24.777	45.109	-	47.983	148.486
50-59 år	21.875	4839	30.259	83.031	-	43.747	183.751
60-64 år	6.854	894	9869	59.706	85.767	12.145	175.235

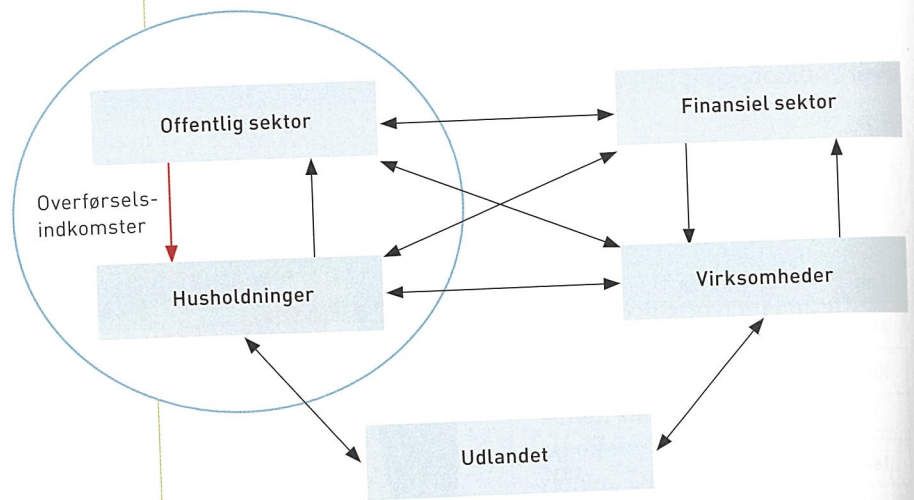
Kilde: Nyt fra Danmarks Statistik, nr. 226, 20. maj 2016

Gorz forudså allerede i 1980, at antallet af marginaliserede ville vokse: *"Det er det nye proletariat, 'ikke-klassen' af 'ikke-arbejdere', den magtesløse fortrop af 'ikke-borgere' i et kommende 'ikke-samfund'"*.

Men Gorz' skrækvision om, at automatiseringen i industrien ville lukke flere ude fra arbejdsmarkedet og dermed til sidst ødelægge samfundet, fordi der bliver for få selvforsørgende tilbage, har vist sig ikke at holde stik. Visionen er fremsat i 1980'erne, hvor man havde set, at gruppen på overførselsindkomster fra 1960'erne var vokset fra ca. 200.000 til ca. 8-900.000. Antallet af personer, der er afhængige af overførselsindkomster, har ligget ret stabilt siden 1980'erne.

▲
Tabel 9.1.
Antal personer 16-64 år på offentlig forsørgelse omregnet til fuldtidsmodtagere (2015)

Figur 9.3
Overførselsindkomster i det økonomiske kredsløb

Neoproletariatet i dagens Danmark

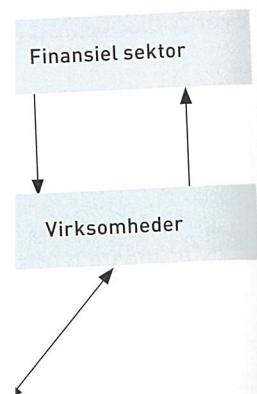
Men selvom ledigheden er faldet, er der stadig lige så mange på passiv forsørgelse. Hvor mange af disse, der er løst knyttet til arbejdsmarkedet, som er marginaliserede, er svært at svare på. Fordi man er deltidsansat eller kortvarigt arbejdsløs, er man ikke nødvendigvis marginaliseret.

Risikoen for at blive marginaliseret er større, hvis man er langvarigt udelukket fra arbejdsmarkedet. En del af de udelukkede fra arbejdsmarkedet defineres af **Socialforskningsinstituttet** som de svage på arbejdsmarkedet, det vil sige dem, der ikke er så attraktive for arbejdsgiverne, at de kan skaffe sig beskæftigelse til den gældende løn. Med andre ord kan man sige, at folk på en eller anden form for langvarig overførselsindkomst alt andet lige er i risikogruppen for at blive marginaliserede.

Personer på overførselsindkomster er imidlertid en meget blandet gruppe, som behandles meget forskelligartet i samfundet. En af undergrupperne er de kapitalstærke pensionister på efterløn, som lever et godt liv i golfklubber og på langdistanceferier.

En anden undergruppe er lavtuddannede, nedslidte og ressourcetsvage på efterløn, og en tredje undergruppe er de utilpassede unge på kontanthjælp eller dagpenge. En fjerde gruppe er lavtuddannede midaldrende kontanthjælpsmodta-

Socialforsknings-
instituttet
SFI - Det Nationale
Forskningscenter for
velfærd

stadig lige så mange
se, der er løbere til-
ginaliserede, er svært
eller kortvarigt arbejds-
liseret.

er større, hvis man
kedet. En del af de
res af **Socialforsk-**
jdsmarkedet, det vil
rbejdsgiverne, at de
ldende løn. Med andre
den form for langvarig
risikogruppen for at

er imidlertid en me-
get forskelligartet i
le kapitalstærke pensi-
iv i golfklubber og på

mede, nedslidte og
lje undergruppe er de
er dagpenge. En fjerde
le kontanthjælpsmodta-

gere og arbejdsløse, som har meget svært ved at få fodfæste på arbejdsmarkedet.

En femte gruppe er indvandrere og flygtninge. Denne gruppe er heller ikke ensartet. Der er mange indvandrere, der opnår en fast tilknytning og uddannelse på arbejdsmarkedet, men også mange, der ikke får uddannelse, beskæftigelse og en fast tilknytning til arbejdsmarkedet. Endelig er der nye grupper af flygtninge og folk fra Østeuropa, der i varierende grad får fodfæste på arbejdsmarkedet.

Figur 9.4

Forskellige grupper i og uden for neoproletariatet

	Kapitalstærke pensionister	Lavuddannede på efterløn	Utilpassede unge på kontanthjælp	Lavuddannede midaldrende kontanthjælpsmodtagere	Indvandrere og flygtninge
Ressourcer	Rigelige	Begrænsede	Begrænsede	Begrænsede	Oftest begrænsede
Tilknytning til arbejdsmarkedet	Ingen	Ingen	Begrænset	Begrænset	Ofte begrænset

Når disse grupper ikke kan betragtes som en klasse i ordets oprindelige betydning, er det fordi, de ikke har den **organiske solidaritet**, som ligger i det at være en klasse. Neoproletariatet optræder som en 'serie' af mennesker, som perler trukket på en snor, fremmede over for hinanden og uden nogen intern solidaritet.

Det er altså ikke en gruppe, som man skal vente sig kollektive aktioner fra eller en gruppe, der kan fungere som samlet pressionsgruppe i samfundet. Man ser enkeltgrupper kæmpe for deres sag, for eksempel de hjemløse. En mere selvsikker gruppe er de ældre, som har skabt en slagkraftig pressionsgruppe i organisationen Ældresagen.

Som samfundet er indrettet omkring arbejde og forbrug, bliver de arbejdsløse og fattige til tabere. Hele den identitetsdannelse, der foregår med baggrund i arbejdet og forbruget, er de udelukket fra. De er også udelukket fra at kunne finde en social funktion i samfundet.

De moderne socialsystemer har skabt mange aktiveringsordninger og regler i forbindelse med udbetalingen

organisk solidaritet
den solidaritet, der udspringer af den gensidige afhængighed mellem samfundets individer (i modsætning til mekanisk solidaritet)

Jobcentre videreformidler jobtilbud og vejleder personer på dagpenge og kontanthjælp. Vejen til et arbejde kan dog være lang for de marginaliserede grupper.

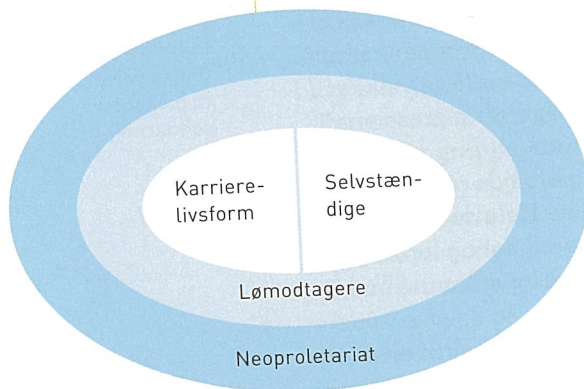
af overførselsindkomster. Der er socialkontorer, jobcentre, AMU-centre, tekniske skoler, handelsskoler, daghøjskoler, højskoler og private konsulentfirmaer, der omskoler, aktiverer, videreuddanner og vejleder disse grupper. Aktivering er dels rettet mod at hjælpe borgerne i job, dels at give dem en almen kvalificering, der går ud på at undervise dem i de nye postindustrielle arbejds- og kulturformer.

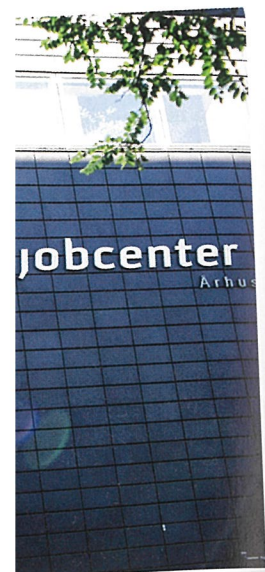
Nogle på overførselsindkomster får psykiske problemer og synes, det er pinligt og nedværdigende at befinde sig i denne position. Andre trives godt og bedriver en række kulturelle aktiviteter, som de ikke ville have mulighed for, hvis de var tilknyttet arbejdsmarkedet.

Samfundet kan betegnes som et to-tredjedels samfund

bestående af karrierelivsformen og de selvstændige i midten (se figur 9.5). I næste cirkel har vi de lønmodtagere, det vil sige funktionærer og faguddannede arbejdere, der kan holde sig på arbejdsmarkedet i det postindustrielle samfund. I den yderste cirkel lever Gorz' neoproletariat. De, som er delvist tilknyttede, og de, som er udelukkede fra arbejdsmarkedet.

▼
Figur 9.5
Livsformer og neoproletariatet

kontorer, jobcentre, døgler, daghøjskoler, omkoler, aktivegrupper. Aktiveringens formål er dels at give dem undervisning i nye former.

psykiske problemer og at befinde sig i denne en række kulturelle udfordringer, hvis de var

redjedels samfund af karrierelivsforholdene selvstændige i Danmark (se figur 9.5). I næste år har vi de lønmodtagere, der ikke fungerer og dannede arbejdere, der udfordres på arbejdsmarkedet i det postindustrielle Danmark. I den yderste cirkel er Gorz' neoproletariat. De er delvist tilknyttede, men som er udelukkede fra arbejdsmarkedet.

Prekariatet – en ny klasse i det senmoderne samfund?

Den engelske professor Guy Standing (født 1948) er ikke sikker på, at begreber som proletariat eller neoproletariat kan bruges i det senmoderne samfund. Derfor har han siden 2011 talt og skrevet om en ny samfundsklasse, som han kalder **prekariatet**. Betegnelsen dækker over de mange tusinder og millioner i det senmoderne samfund, der lever i en usikker (prekær) situation.

Uanset uddannelse kan mange unge mennesker ikke få en fast stilling og indkomst, og de må nøjes med midlertidige stillinger og hele tiden kæmpe med andre unge om de få stillinger, der bliver slået op. Den meget høje ungdomsarbejdsløshed i mange lande efter krisen i 2008 har forstærket denne udvikling. Hverken fagforeninger eller andre organisationer har været i stand til at forstå eller opfange denne udvikling, og derfor ser man hele tiden nye former for protestbevægelser, der dukker op i mange lande.

”Vi har slet ikke brug for den enorme ulighed, som karakteriserer den moderne globalisering. Millioner af mennesker lider helt unødvendigt. Det er tåbeligt. Vi må være modige nok til at rejse os og sige dette. Vi har brug for en ny, progressiv politik,” sagde Guy Standing i 2014.

Ikke alle er enige i Guy Standings analyse. De mener ikke, at der er opstået en ny klasse, og med økonomisk fremgang vil også senmodernitetens unge finde en plads på arbejdsmarkedet.

På den anden side er der en udvikling i den vestlige verden, som tyder på, at store grupper af vælgerne føler deres placering og indtægtsgrundlag truet, og som derfor – ligesom de unge – føler sig i en udsat (prekær) situation. Flere valg og folkeafstemninger i 2010'erne har vist, at der har været en stor utilfredshed med den førte politik især i forhold til indvandring og globalisering.

Fattigdom

Til at måle indkomstuligheden i et samfund anvendes **gini-koefficienten**. Ifølge gini-koefficienten er Danmark et af de mest lige samfund i verden, men alligevel er der en gruppe, der må betegnes som fattige. Der findes forskellige mål for fattigdom.

For det første skelner man mellem økonomisk fattigdom og fattigdom generelt. Økonomisk fattigdom kan måles ved hjælp af indtægt eller formue. Fattigdom generelt omfatter

Guy Standing: ”Flere og flere mennesker identificerer sig nu som en del af prekariatet. Som en konsekvens af dette så vi for første gang i 2011 Occupy Wall Street og andre bevægelser og spontane protester rejse sig. Millioner af mennesker samledes i protest, fordi de oplever de samme problemer. Det er nødvendige skridt for en modbevægelse, og en spirende strategi for oprør mod den neoliberale udvikling vil rejse sig.”

gini-koefficient
indikator til
belysning af
økonomisk
ulighed